

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ Й РОЗМЕЖУВАННЯ ОМОНІМІЙНИХ СПОЛУЧНИКІВ І ЧАСТОК

Людмила БОНДАРЕНКО (Кіровоград)

У статті аналізується міжчастиномовна омонімія в межах службових слів (сполучників і часток); досліджуються особливості сполучення та поєднання однозвучних сполучників і часток з іншими словами в реченні-висловленні; з'ясовуються семантичні відтінки, пов'язані із функціонуванням часток. У зв'язку із даною проблемою розглядаються тричленні омонімічні ряди (займенник – сполучник – частка, прислівник – сполучник – частка).

In the paper the homonymy of parts of speech within the range of connective (auxiliary) words (conjunctions and particles) is analysed; the peculiarities of connection and combination of homonymous conjunctions and particles with other words in utterances are examined; semantic shades relating to the functioning of particles are also established. In connection with the above mentioned problem trinomial homonymous chains are viewed (pronoun – conjunction – particle, adverb – conjunction – particle).

Міжчастиномовні переходи виявляються не лише на межі «повнозначне слово – частка», вони реалізуються ще й у складі масиву службових слів. Так, межі лексико-граматичних класів сполучників і часток є настільки взаємопроникними, що нерідко названі частини мови поповнюються новими одиницями за рахунок дії явищ партикуляції та кон'юнктивації. Наявність спільних специфічних рис у службових слів, безумовно, полегшує такі взаємопереходи, зумовлюючи цим наявність дещо простішої транспозиційної схеми, на відміну від процесу партикуляції повнозначних частин мови. На існуванні різноманітних переходів та взаємозв'язків між частками та сполучниками наголошують дослідники О. Безпояско, І. Вихованець, К. Городенська, В. Русанівський, О. Кушлик, К. Симонова.

Із досліджень історії української мови [4] можна зробити висновок, що можливі взаємопереходи в напрямках «сполучник – частка» відбувалися ще в досить давній період мовної історії, що значно ускладнює аналіз і трактування таких похідних. У результаті взаємодії цих класів слів утворюються омонімічні одиниці на зразок частка – сполучник. Це кінцева стадія морфолого-синтаксичного способу словотворення. Різні стадії транспозиційного процесу репрезентують транспозити, проміжні між аналізованими типами слів. Такі міжчастиномовні гібридні одиниці акумулюють певним чином ознаки двох частин мови, «стоячи» проте ближче до однієї з них чи приблизно на межі між сполучником і часткою.

Специфічна широта та абстрактність значення часток і сполучників, спільність походження, взаємопереходи та взаємовпливи між цими класами слів спрацьовують на користь думки про те, що походження деяких часток та сполучників української мови не можна встановити остаточно й цілком однозначно. Найдавніші слов'янські частки омонімічні

зі сполучниками, бо вони виникли з тих самих повнозначних займенникових елементів [4, 466].

Більшість часток та омонімічних із ними сполучників належать до числа давніх службових слів, для яких етимологічні значення практично забуті, а іноді навіть не піддаються спеціальному науковому відтворенню [3, 157]. Саме тому дослідження основних особливостей функціонування в українській мові омонімічних сполучників та часток не втратило своєї актуальності й дотепер. Метою пропонованого пошуку є з'ясування особливостей взаємодії та взаємозв'язків однозвучних сполучників і часток у синхронному аспекті. Аналіз функціональних особливостей сполучників та часток здійснюється шляхом розв'язання таких завдань: 1) розглянути можливі шляхи розвитку міжчастиномовної омонімії «сполучник – частка»; 2) проаналізувати на прикладі речень, дібраних із творів художньої літератури, особливості сполучення та поєднання омонімічних сполучників та часток з іншими словами у реченні-висловленні; 3) виявити семантичні відтінки, які аналізовані в даному випадку частки надають реченню чи окремим його компонентам; 4) дослідити наявні в мові тричленні омонімічні ряди (займенник – сполучник – частка, прислівник – сполучник – частка).

Щодо більшості взаємопереходів «сполучник – частка» в мовознавстві вже утвердилася певна думка. Так, дослідниця О. Кушлик переконана, що у сполучники перейшла відносно невелика кількість часток. Серед них вона називає такі: *аж, адже, тож, отож, таж, лиш, лише, лишень, ледве, тільки, щойно, ні, ані, хай, нехай, чи, хіба* [3, 156-170]. Як бачимо, дослідницю цікавить тільки синхронний зріз мови, вона не аналізує особливостей транспозиційних процесів у діяхронії. Адже деякі із названих нею одиниць, які зазнали дії явища кон'юнктивациї, насправді є віддієслівними службовими словами (*хай, нехай*) чи являють собою результати процесу лексикалізації (*тож, отож, таж*). Тому деякі із них кваліфікуємо дещо по-іншому, звертаючись іноді до історичного аспекту аналізу мовних явищ, особливо, якщо походження розглядуваної одиниці становить загальновідомий науковий факт.

У частки переходять як сурядні, так і підрядні сполучники, які утворюють омонімічні пари, компоненти яких різняться функціонально [3, 170]. Досить тісними є зв'язки модальних часток (за однією класифікацією – гіпотетично-модальних [5, 48], за іншою – власне-модальних [4, 477-479]) з однозвучними сполучниками. До цієї групи партикул належать одиниці *ніби, наче, немов, буцім, буцімто, мов, мовби, наче, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, мовляв, мовбито*. Як уважає К. Симонова, втрата сполучником порівняльного значення й розвиток у ньому значення гіпотетичності, імовірності сприяли його переходові до класу часток. Порівняльні

відношення поступаються згодом місцем з'ясувальним, а потім стають показником умовності, неповної достовірності чужого висловлювання [5, 48]. На нашу ж думку, трактувати такі частки відсполучниковими утвореннями можна лише з певною мірою умовності, оскільки утворилися вони досить давно, кожна мала свій специфічний шлях виникнення та функціонування. Процеси, що відбувалися, так би мовити, на зорі існування аналізованих одиниць, залишаються подекуди неясними, дискусійними й понині. Остаточно невідомо, яким шляхом «рухалося» слово: від сполучника до частки чи навпаки. Тому на нинішньому етапі розвитку української граматичної системи більш доцільно говорити про наявність омонімії сполучник – частка. У працях з історії мови досліджують походження деяких погоджувальних часток, висловлюють припущення щодо їхньої першопочаткової частиномовної належності (якщо є така змога). Так, частка *мовляв* та її усічений варіант *мов* являє собою застиглу форму чоловічого роду минулого часу дієслова *мовляти* [4, 478]. І це лише один із прикладів, що ілюструють складність та поетапність утворення часток порівняльно-гіпотетичного розряду. Можливо, на шляху названих одиниць до частки був і процес партикуляції вже власне-сполучникових одиниць. На нашу думку, шлях розвитку міжчастиномовної омонімії сполучник – частка до кінця ще не є з'ясованим. Найбільш вірогідно, що однозвучні одиниці цих двох лексико-граматичних класів розвивалися паралельно «з одного кореня», і первинну та вторинну з-поміж них виділити досить важко. Однозвучні частки, на відміну від сполучників, можуть знаходитися у пре- та в постпозиції щодо слова, з яким сполучаються. Хоча постпозиція є менш властивою порівняльно-гіпотетичним часткам у сучасній українській мові, напр.: *Він зовсім солідно, обдумано **наче**, перекусить вам горло, і в його сильних ногах, що стануть на ваші груди, буде багато самоповаги* (М. Коцюбинський). У мовленні трапляються випадки, коли в межах того самого речення функціонують порівняльний сполучник і порівняльно-гіпотетична частка, напр.: *На морі картина була сумна, **ніби** пекельна, зате ж біла пересип, білий берег так блищав проти місяця, **неначе** од його лився білий світ на саме море* (І. Нечуй-Левицький). У першому випадку перед нами частка, яка вказує на умовну, не виявлену ознаку певного явища дійсності, у другому – порівняльний сполучник. На це вказує також наявність у структурі речення співвідносного слова так, зміст якого розкривається за допомогою саме сполучника *неначе*. Отже, у сучасній українській мові, особливо в художньо-белетристичному стилі, без обмежень функціонують однозвучні частки і сполучники, напр.: *Ти бачиш і, склавши руки або заломивши, стоїш безвладна перед тим привиддям страшної правди, **мов** закам'яніла, **немов** на тебе глянула Медуза* (Леся Українка); *Весь широкий ставок був **ніби** залитий кров'ю* (І. Нечуй-Левицький). У першому реченні одиниці *мов*, *немов* –

сполучники, що поєднують між собою частини складнопідрядного речення. У другому прикладі *ніби* є порівняльно-гіпотетичною часткою, вона стосується в даному разі дієприкметника. У зв'язку з цим виникає проблема кваліфікації власне-модальних часток у конструкціях із дієприкметниковими зворотами. У мовознавчій науці з цього приводу побутує думка, що сполучникова функція властива часткам, які вводять дієприкметниковий зворот [5, 49]. Якщо ж частка вводить дієприслівниковий зворот, то функція сполучника їй невластива. Проте вважаємо за можливе розглядати у цих двох типах конструкцій аналізовані одиниці як частки, навіть за умови введення ними до складу речення дієприкметникового звороту. Адже у такому разі маємо не власне-порівняння ознаки чогось, якогось явища дійсності із ознакою, вираженою дієприкметником. Функція таких одиниць полягає насамперед у вираженні гіпотетичності висловленої прикмети, напр.: *Дерево чорніло, як залізні стовпи, і тільки білі берези ясно й виразно лисніли, неначе обшиті полотном та облиті рожевим соком* (І. Нечуй-Левицький). У реченні частки аналізованої групи найчастіше сполучаються із присудком. Аналіз конкретного матеріалу дає підстави стверджувати, що в українській мові порівняльно-гіпотетичні частки однаково широко вживаються також з підметом і всіма другорядними членами речення – додатком, означенням, обставиною [5, 49]. Крім того, аналізовані одиниці поєднуються з різними видами присудків: *Весь берег ніби ворушився проти місяця* (І. Нечуй-Левицький); *З моря набігла хвиля з білими густими гребенями, і почала ніби танцювати кругом човна* (І. Нечуй-Левицький); *Все синє небо було ніби засипане білим, як пух, легким, як шовкові нитки, павутинням* (І. Нечуй-Левицький). Випадки поєднання часток аналізованої групи з іншими членами речення теж є непоодинокими, напр.: *Вже сонце зайшло, вже ніби дрімота розлилась над густими садками, над густим лісом...* (І. Нечуй-Левицький); *На його міцних руках було видно ніби дротяні напружені жили* (І. Нечуй-Левицький); *Там, недалеко од острова над самою Россю, лежить неначе здоровий кам'яний звір...* (І. Нечуй-Левицький); *Усі вулиці в Вербівці ніби зумисне обсажені вербами...* (І. Нечуй-Левицький). Таким чином, аналізовані модальні частки надають реченню відтінку припущення, нереальності, указують на подібність чи схожість повідомлюваного на неприсутній у даному випадку об'єкт.

У функції питальної вживається також частка *а*, що виникла в результаті партикуляції сполучників, напр.: *А чи піду, спитав би?* (І. Карпенко-Карий); *А скільки в тобі зосталось?* (О. Гончар). Як бачимо, частка *а* в питальних реченнях вживається не лише для вираження питальної модальності. Важлива її роль полягає у здатності посилювати експресію запитання. Втрачаючи сполучникові функції, *а* набуває значення підсилювальної частки, надаючи висловленню експресивності [3,

176], напр.: *А підступають і тут зайти, надихані пільмою* (М. Коцюбинський); *Вуса спершу заведи! А то ще й пуху нема!* (О. Гончар); *А мене наче якийсь біс штовхав все вперед та вперед* (О. Гончар); *А ти й тепер не ймеш мені ще віри?* (І. Карпенко-Карий); *А господи, а господи, ну, люде!* (І. Карпенко-Карий); *Насувається небуття, вічна розлука, а все йому, Нечуйвітрові, іноді здається, що й звідти він, знатуживши силу останню, колись знову повернеться* (О. Гончар). У всіх реченнях, крім останнього, з певною мірою умовності аналізовану одиницю вважаємо часткою. Щоправда, у передостанньому реченні за рахунок повторюваності а набуває незначних рис сполучниковості, залишаючись проте в межах класу часток. В останньому ж із наведених випадків лексема *а* – сполучник, функція якого – поєднання частин складного речення. Як бачимо, частка *а*, яка має в сучасній українській мові однозвучний до себе сполучник, використовується у мовленні досить часто. Очевидно, що така висока частотність її вживання в межах текстів переважно художньо-белетристичного стилю, здатність до вираження кількох відтінків (емоційно-експресивного, питального), вживання її в різних типах речень за метою висловлення та інтонаційним забарвленням свідчить про останній, кінцевий ступінь партикуляції сполучника *а*. У наведених вище прикладах вживаються й інші вторинні частки. Так, у першому з них функціонує вторинний транспозит *і*. Цю лексему зараховуємо також до групи відсполучникових часток. У розглядуваній конструкції підсилювальна партикула *і* (*й*) вживається проте із приєднувальним значенням. У такій ролі аналізоване слово є значною мірою функціонально близьким до однозвучного сполучника, напр.: *Раптом знов полонив її, виринувши на серці, неспокій, з яким і в церкву прийшла: чого сина позвали сільрадівці?* (В. Барка); *Дзига, тільки й крутиться перед дзеркалом* (О. Гончар); *– Знає, шибеник, яка й пісня Тоні найбільше до вподоби, – докинув Корній* (О. Гончар). Аналізуючи функціонування частки *і* (*й*) у сучасній українській мові, О. Кушлик виділяє сім додаткових відтінків у семантичному полі цієї вторинної одиниці [3, 172-173]. Це, безумовно, свідчить про те, що лексема *і* (*й*) у функції частки досить міцно утвердилася в мові й характеризується останнім ступенем партикуляції, напр.: *Вогонь і той її не бере* (О. Гончар); *Люди й тому раді: зразу кинулися до хліба* (Панас Мирний); *І врожай цього літа негустий удався, тепер осінь мала й те згноїти...* (Панас Мирний); *Та як і не радіти їй, – тихо зауважила Петрова мати* (О. Гончар); *Та й про пенсії пора подумати – буркнув Демид* (О. Гончар); *Та й чого ради?* (О. Гончар). У першому реченні лексема *і* є часткою, адже вона вживається не для зв'язку однорідних членів речення чи частин складного речення, на відміну від сполучників. Трапляються випадки, коли функції часток на початку деяких речень гранично наближаються до сполучникових, напр.: *– А тим, – тамує посмішку син, – що літатимем*

ще швидше. *І далі. І вище* (О. Гончар). Тут виразно простежується функція лексеми і як одиниці, що сполучає два речення, одне з яких (друге) є граматично залежним від іншого. Тому *і* є в цьому випадку сполучником. Проте й роль підсилення для аналізованої одиниці теж певною мірою властива. Тому в подібних випадках можна стверджувати про функціонування гібридної одиниці – сполучника із слабо вираженими властивостями частки. Взагалі ж у подібній синтаксичній позиції вживаються й інші відсполучникові частки, напр.: *А крила нам зостануться лише на спомин, як вам брейцара. Або як морякам зостались на спомин від минулих часів паруси* (О. Гончар); *Сидить собі десь на могилі й годинами вищипується, чистить перо... Бо це й для краси їм треба, і для здоров'я* (О. Гончар). У цих прикладах маємо сполучники з ознаками частки, адже речення, які вони приєднують до попереднього, є логічно та семантично ніби складником попередньої структури. Обидва із виділених сполучників мають омонімії до себе частки (*або, бо*). Стосовно першої лексеми більш-менш усталеним є погляд про її відсполучникове походження [3, 179]. Частка ж *бо* вживалася, як вважають дослідники, ще в давньоруській мові як підсилювальна, надавала також висловленню відтінку причини [4, 471]. Тому назвати її партикульованим відсполучниковим трансформантом можна лише умовно. В сучасній українській мові лексема *бо* функціонує в якості сполучника і частки, напр.: *Слухай-бо ти, – кричить пані, – постій* (Марко Вовчок); *Вона ж бо ще пам'ятає інше небо...* (О. Гончар); *Тоді ж бо Галин голосочок свіженький дзвенить* (Панас Мирний); *Уже випито першу чарку, і молодий, відварений по-чабанськи валашок пашисто парує в мисках, в тих самих мисках, з якими старий Горпищенко ніяк примиритися не може, бо по чабанському звичаю тузлук треба їсти, як він каже, тільки з дерев'яних ночовок* (О. Гончар). Як бачимо, у сучасній мові відтінок, що його виражає частка *бо*, пов'язаний із її первинним значенням. Варто лише додати, що частка *бо* при дієслові у формі наказового способу вживається для пом'якшення наказу. У останньому із наведених прикладів функціонує сполучник *бо*, що є одним із засобів зв'язку частин складнопідрядного речення. Як видно із наведених речень, частка *бо* іноді сполучається у своєму підсилювальному значенні з одиницею *ж* (*же*), яка може знаходитися і в пре- і в постпозиції стосовно до *бо*: *ж бо, бо ж* (*же*).

У значенні частки й сполучника можуть вживатися також одиниці *та, то*. Хоча за походженням назвати їх партикульованими одиницями можна з певною мірою умовності. Адже вказівна частка *то*, як вважають дослідники історії мови, являє собою застиглу форму середнього роду вказівного займенника *тъ* [4, 469]. Після сполучних слів у підрядних реченнях вказівна частка *то* набувала ще й функції підсилення або наголошення [4, 469]. Лексема *та* з'являється дещо пізніше, ніж *то*. Ця

частка, співвідносна зі сполучником *та*, вживається як підсилювальна. Особливо широко функціонують *та*, *то* у художньому стилі, напр.: *Ще такої лютої та скаженої зими люди не зазнають!* (Панас Мирний); *Росте сила, ростуть швидкості; та тільки чим воно все це скінчиться, сину?* (О. Гончар); *Геть хотів уже кинути чабанування та перебраться на Центральну, заніс був і гирлигу директорові в кабінет: кому передати, кажіть? Та тільки нікому й передати, бо не густо тепер вас, молодих, охочих до чабанування* (О. Гончар); *То з космосу листи нашій Тоні йдуть...* (О. Гончар); *Та худоба ж камки не їсть!*... (О. Гончар); – *То, може, мені?*... (О. Гончар); *Січіть, здобрюйте і годуйте. А то спите тут не вишукуєте* (О. Гончар); *Та чи багато тих клунь у Мар'янівці?* (Панас Мирний); *Великими річками – озерами стояла вода по полях та балках...* (Панас Мирний). У перших трьох реченнях аналізовані одиниці функціонують як сполучники. Якщо ж порівняти роль одиниць *та*, *то* в трьох наступних прикладах, то можна помітити, що їх лексико-граматичний статус неоднаковий. Так, у другому реченні третього прикладу лексема *та* – сполучник-частка. Ця одиниця є гібридною. Вона акумулює в собі властивості сполучника й частки з перевагою першого. У четвертому прикладі одиниця *то* – частка із слабо вираженими властивостями сполучника, єднальне значення якого є тут ще не зовсім втраченим. У п'ятому реченні лексема *та* є часткою. Хоч вона і стоїть на початку речення, проте не виконує функції поєднання двох окремих речень в єдине змістове ціле. *Та* виражає посилене здивування суб'єкта певним фактом дійсності. В інших наведених прикладах підсилювальні частки *та*, *то* здатні до вираження різноманітних відтінків: невдоволення, недовіри, спонукання до дії, здивування. Принагідно зазначимо, що частка *та* може слугувати також одним із засобів вираження питання, особливо в сполученні із *чи*. В останньому з наведених речень спостерігаємо вживання *та* в ролі сполучника, який поєднує однорідні члени речення. Омонімія сполучник *та* – частка *та* є тричленною, адже в мові функціонує ще й однозвучний займенник жіночого роду.

Частка як також має в українській мові омонімії до себе сполучник. Ця омонімія також є тричленною: частка – сполучник – прислівник, напр.: – *Як же ти його візьмеш?* – скрикнув Грицько, показуючи рукою на купу попелу, в котрому тліли іскри (Панас Мирний); *Як ти тремтиш?* (Леся Українка); *Не тільки село з селом – сусіди не бачилися одно з другим цілими тижнями; жили, як у неволі* (Панас Мирний); *Як-то? Жати?* (Леся Українка); *А як же я не бачив?* (Леся Українка). У першому і другому реченнях *як* – прислівники, у третьому – сполучник *як*, в інших прикладах *як* – частка. У четвертому реченні ця частка вживається для вираження відтінку сумніву. Мовець не впевнений у реальності слів співрозмовника. В останньому реченні функціонує складена частка *а як же*, що вживається у значенні підсилювальної. Як

бачимо, наявність таких тричленних омонімічних рядів займенник – сполучник – частка, прислівник – сполучник – частка є ще одним вагомим доказом твердження про взаємопов'язаність мовних одиниць та постійну їхню змінність і динаміку руху в мові. Саме наявність таких міжчастиномовних омонімів свідчить, по-перше, про те, що межі між частинами мови не є непроникними, раз і назавжди даними. По-друге, вони є свідченням складного механізму транспозиційних процесів, які наочно ілюструють внутрішню суть мовних змін у їх ретроспективі та перспективі. Тричленна омонімія властива і стосовно одиниці *що*, яка також є вторинною часткою. У системі мови функціонують такі омоніми: займенник *що* – сполучник *що* – частка *що*, напр.: – **Що** ж я йому скажу, – *посміхається льотчик* (О. Гончар); – *Було б **що** віддавати...* (Панас Мирний); *Земля так набралася води, **що** вже і в себе не приймала* (Панас Мирний); *Або те, **що** цінка й тонкокоса рука отця Сойки лежить сьогодні владно на церковному й громадському житті климівського деканату, **що** її міцний, по-сойківськи настирливий вплив чується в усіх сусідніх деканатах кальнянського повіту?* (С. Тудор); *Досі ніяк не може мати звикнути, **що** небо, ясне, приморське, над нею весь час гуркоче* (О. Гончар); – **Що** ти все гейкаєш на неї, – захистив батько свою улюбленичку (О. Гончар); – *Та я **що**, – прокутуляв беззубо Корній* (О. Гончар); – **Що** ж, як немає грошей, – йому тихо Пріська (Панас Мирний). Дану лексему зараховуємо до відзайменникових одиниць, вона репрезентує один із шляхів переходу займенників до класу часток. Явище партикуляції займенника відбувається тут через сполучниковий етап.

Таким чином, до відсполучникових часток зараховуємо одиниці *і* (*й*), *та*, *а* (*га*), *але*, *то*, *або*, *бо*, *ніби*, *наче*, *немов*, *буцім*, *буцімто*, *мов*, *мовби*, *наче*, *начебто*, *немов*, *немовби*, *немовбито*, *неначе*, *неначеб*, *неначебто*, *ніби*, *нібито*. Результатом міжчастиномовних транспозиційних процесів, до яких зараховуємо і партикуляцію, є виникнення тричленних омонімічних рядів (займенник – сполучник – частка, прислівник – сполучник – частка).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
3. Кушлик О.П. Омонімія незмінних класів слів: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Дрогобич, 2000. – 223 с.
4. Німчук В.В. та ін. Історія української мови: Морфологія. – К.: Наук. думка, 1978. – 539 с.
5. Симонова К.С. Категоріальні ознаки та синтаксичні функції часток // Укр. мова і літ. в шк. – 1983. – № 7. – С. 47-49.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Людмила Бондаренко – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри гуманітарної підготовки Кіровоградського національного технічного університету.

Наукові інтереси: питання функціонування частин мови.

ЗУМОВЛЕНІСТЬ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ ВАЛЕНТНІСТЮ ДВОМІСНИХ ДІЄСЛІВ У ФУНКЦІЇ ІТЕРАТИВНИХ ПРЕДИКАТІВ

Ірина ЖИГОРА (Кіровоград)

У статті визначено типи семантико-синтаксичної структури речень, породженої двовалентними ітеративними предикатами, якісний і кількісний склад лівобічних і правобічних непередикатних синтаксем, закономірності їхньої реалізації.

Types of semantic and syntactic sentence structures determined by two-valency iterative predicates are explored in the paper; the qualitative and quantitative composition of left-located and right-located non-predicative syntaxemes is described, as well as their realizational regularities.

В україністиці ідеї типології речень та їх структурних компонентів, проблеми зумовленості структури речень валентністю дієслів знайшли свою реалізацію у працях Й. Андерша, І. Вихованця, К. Городенської, А. Грищенка, Н. Іваницької, М. Плющ, В. Русанівського, О. Леути, Т. Масицької, О. Межова та ін. Ітеративні предикати посідають помітне місце з-поміж усього арсеналу дієслівних предикатів за здатністю набувати семантики невизначеної багаторазової повторюваності. Сучасній лінгвістичній науці відома низка напрацювань, у яких предикати з ітеративною семантикою згадуються в контексті з іншими предикатами, однак не мають єдиної термінологічної визначеності. Складність виокремлення ітеративних дієслів полягає насамперед у тому, що значення неодноразовості не завжди послідовно й прямолінійно виявляється у мові. Саме тому дослідження семантико-синтаксичної структури речень з ітеративними предикатами (далі ІІ) є актуальним.

Пропонована стаття присвячена дослідженню семантико-синтаксичної структури речень, оформлюваної відповідно до семантичної валентності двомісних ітеративних предикатів.

Семантична різноплановість ІІ породжує різноманітність їхнього валентного оточення і різний кількісний та якісний склад залежних від них іменникових непередикатних компонентів. Двовалентні ІІ становлять семантично неоднорідну групу й відрізняються від одновалентних передовсім способом вираження повторюваності.

Аналізуючи двомісні ітеративні предикати, у статі послуговуємося наявними в мовознавчій літературі класифікаціями двовалентних дієслів як спеціалізованих засобів репрезентації більшості предикатів [5; 6; 7; 8; 9; 12 та ін.], виокремлюючи серед них: а) власне-ітеративні дієслова багатократного способу дії; б) дієслова ітеративних способів дії;